

Hoogbegaafdheid

Inhoud

1	(hoog)begaafde leerlingen	3
2	Signaleren en aansluiten bij onderwijsbehoeften	5
3	Aanpassen leerstofaanbod	6
3.1	Op de eigen school	6
3.2	In de peergroepen	6
3.3	Onderwijs op Leonardo 2.0	8
4	Specialisten hoogbegaafdheid	10
5	Relatie samenwerkingsverbanden	11

Inleiding

Het koersplan Wereldonderwijs! expireert in 2021. In het kader van passend onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen zijn de volgende doelen geformuleerd:

- Voor hoogbegaafde leerlingen is een kwalitatief goed aanbod op reguliere scholen gerealiseerd en is peercontact in de subregio gerealiseerd.
- De huidige, aparte voorziening voor hoogbegaafden, de Leonardogroepen, is doorontwikkeld.

In de koersplanperiode is een projectgroep met deze doelen aan de slag gegaan. Dit heeft geresulteerd in verschillende activiteiten gericht op het verbeteren van de kwaliteit van de peergroepen in relatie tot het HB-onderwijs op de scholen en het positioneren van de Leonardogroepen.

In deze notitie wordt het HB-beleid van Optimus beschreven, afgestemd op de ontwikkelingen in de samenwerkingsverbanden 25.07 en 30.06 die beide het passend onderwijs aan HB-leerlingen hoog op de agenda hebben staan. Het nieuwe koersplan dat in 2021 wordt ontwikkeld, kan voortbouwen op de kennis en ervaring die reeds zijn opgedaan.

1 (hoog)begaafde leerlingen

In Nederland wordt over het algemeen onderstaande werkdefinitie van het SLO gebruikt.

(Hoog)begaafdheid

Er is geen eenduidige wetenschappelijke definitie van (hoog)begaafdheid. Toch bieden de diverse theorieën en modellen relevante aanknopingspunten voor een werkdefinitie die bruikbaar is voor de onderwijspraktijk.

De werkdefinitie die wij hanteren is consistent met de belangrijkste aspecten, waarover in de meest bekende theorieën en modellen consensus bestaat, of waarin zij elkaar aanvullen:

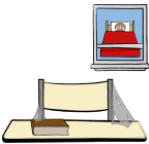
Kenmerk	Toelichting
Sterk potentieel	(Hoog)begaafde leerlingen beschikken over een in aanleg aanwezig potentieel om tot uitzonderlijke prestaties te komen, behorend bij de beste 10%, op één of meerdere begaafdheidsgebieden
Dynamisch	De ontwikkeling van talent is een langdurig en dynamisch proces. Zowel persoonlijkheidseigenschappen als de interactie met de omgeving zijn mede bepalend voor de mate waarin het aanwezige potentieel tot zijn recht komt (Mönks, Heller en Gagné)
Creatief denkvermogen	Een (hoog)begaafde leerling beschikt over een hoge intelligentie in combinatie met een creatief denkvermogen (Renzulli, Mönks, Sternberg)
Intrinsieke motivatie	Daarnaast is er sprake van een intrinsieke motivatie (doorzettingsvermogen) om een taak te volbrengen wat zich onder andere uit in een sterke gedrevenheid wanneer iets hun interesse heeft (Renzulli, Mönks)

Domeinspecifiek	(Hoog)begaafdheid is domeinspecifiek (Gardner, Heller en Gagné)
Meerdimensionaal	(Hoog)begaafdheid is geen eendimensionaal begrip dat is uit te drukken in een criterium als een IQ "score" > 130. Een hoge score is wel een sterke indicatie van een hoge intelligentie, maar een lagere score sluit dit niet uit. (Hoog)begaafdheid omvat in ieder geval meer dan een hoge intelligentie en intelligentie omvat meer dan een IQ test meet (Gardner, Sternberg)
Kenmerken begaafdheid	Op een gemiddelde populatie heeft 10% van de leerlingen kenmerken die kunnen duiden op (hoog)begaafdheid (Mönks, 1995), waaronder indicaties die duiden op een hoge intelligentie
Zijnskenmerken	Kenmerken die (mede) het 'zijn' van een begaafd kind bepalen, kunnen zijn: de lat hoog leggen (perfectionisme), kritische instelling, groot rechtvaardigheidsgevoel en gevoeligheid/sensitiviteit (Kieboom, 2016) en o.a. intensiteit, nonconformiteit en een hoge mate van zelfbewust zijn (Silverman, 1993).

(<https://talentstimuleren.nl/thema/begaafdheid/hoog-begaafdheid>, opgehaald op 24 november 2020).

Optimus sluit aan bij bovenstaande beschrijving van hoogbegaafde leerlingen.

Het is belangrijk om hoogbegaafde kinderen vroegtijdig te signaleren. Signaleringsinstrumenten kunnen daarbij behulpzaam zijn (onder andere Digitaal handelingsprotocol begaafdheid (DHH)). Hoogbegaafde leerlingen kunnen in de praktijk zich op verschillende manieren 'presenteren'. De profielen van Betts en Neihart (1988) kunnen daarbij behulpzaam zijn. Kinderen kunnen daarbij in verschillende situaties kenmerken van meerdere profielen laten zien.

Cartoon	Profiel leerling	Beknopte typering
	Aangepast succesvol	<i>De aangepaste, succesvolle leerling...</i> levert goede prestaties, is perfectionistisch, vermijdt risico en zoekt bevestiging van de leerkracht
	Uitdagend creatief	<i>De uitdagende, creatieve leerling...</i> is creatief, komt op voor eigen opvattingen, is competitief, heeft grote stemmingswisselingen, is eerlijk en direct
	Onderduikend	<i>De onderduikende leerling...</i> ontkent zijn of haar begaafdheid, vermijdt uitdaging, zoekt sociale acceptatie en wisselt in vriendschappen
	Risicoleerling (drop-out)	<i>De risicoleerling...</i> is creatief, zoekt buitenschoolse uitdaging, isoleert zich zelf, verstoort, presteert gemiddeld of minder, bekritiseert zichzelf en anderen.

Cartoon	Profiel leerling	Beknopte typering
	Dubbel bijzonder	<i>De dubbel bijzondere leerling...</i> heeft kenmerken van leer- en/of gedragsproblemen, werkt inconsistent, presteert gemiddeld of minder (mogelijk als gevolg van een onderliggend leerprobleem), verstoort en reageert af
	Zelfsturend autonoom	<i>De zelfsturende, autonome leerling...</i> heeft goede sociale vaardigheden, werkt zelfstandig, ontwikkelt eigen doelen, werkt zonder bevestiging, is creatief, komt op voor eigen opvattingen en neemt risico

Bron: <http://talentstimuleren.nl/thema/begaafdheid/profielen-betts-neihart>

2 Signaleren en aansluiten bij onderwijsbehoeften

Vroegtijdig signaleren van leerlingen is van belang om het onderwijsaanbod goed af te kunnen stemmen.

Signaleren gebeurt op verschillende momenten:

- Warme overdracht vanuit de voorschool
- Intakelijst, gesprek met ouders
- Digitaal Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid
- Ondersteuning specialist HB

Welke onderwijsbehoeften heeft een HB-leerling?

Klassenmanagement:

1. Leermaatjes: (Peers: Contact echte ontwikkelingsgelijken) Voorkom niet alleen intellectuele ondervoeding, maar ook sociaal-emotionele ondervoeding: zorg geregeld voor echte ontwikkelingsgelijken, maatjes, bezoek aan een peergroep. Samenwerkend leren (Mönks).
2. Leertijd: Versnellen: Zorg ook waar mogelijk voor versnellen, zowel door te compacten (indikken van de oefenstof) als door het overslaan van een klas.
3. Leerstof: Echt moeilijke opdrachten: Zorg voor open en echt moeilijke opdrachten in hún zone van naaste ontwikkeling, zodat er geen intellectuele ondervoeding is. Durven leren van fouten, durven vragen van hulp vormt het kind. Dus: verhogen, verbreden en verdiepen.

Interactie met aandacht voor:

4. Leerstijl: Weinig instructie, veel begeleiding (zie ook 7, 8 en 9): Sluit aan bij de favoriete leerstijl: topdown en autonoom: ontdekkend, onderzoekend en ontwerpend leren (Vygotsky, Jolles).
5. Kinddoelen: sterke en zwakke kanten: Maak van extra werk ook echt leerstof: om te beginnen door kinddoelen te formuleren met kind en ouders. Opbrengst, handelings- en oplossingsgericht (Marzano, Pameijer, Furman).
6. Oefenbereidheid: Geef begaafde en hoogbegaafde leerlingen ook inzicht in verschil tussen begrip en oefening en laat hen dus ook oefenen als dat nodig is (Koenderink), want anders is de kans op onderpresteren en het oplopen van hiaten niet denkbeeldig: Wees dus bedacht op onderpresteren: zijn de scores op toetsen op niveau en blijft de vaardigheid toenemen? (Whitley).

Interactie met aandacht voor:

7. Structuur: Geef bij dit alles ook veel structuur: sturing. Bij het (samen) werken door hen leren te plannen en organiseren, leer hen strategieën en stappen-plannen, spreek met hen vaste werktijden af (Meichenbaum, Timmermans, Jolles).
8. Feedback op de inzet en op de groei (Dweck, Furman) en niet op niveau: de prestatie vergeleken met leeftijdsgenootjes. Zo ontwikkel je een growth mindset.
9. Reflecteren: Laat hen steeds op dit alles reflecteren: van onbewust onbekwaam, naar bewust onbekwaam, naar bewust bekwaam tot onbewust bekwaam (Maslov, Kolb, Korthagen, Jolles). Bloom-leren en werken met Meervoudige Intelligentie is hiervoor geschikt.

3 Aanpassen leerstofaanbod

Om tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeften wordt het leerstof aanbod en soms de leeromgeving aangepast. De aanpassing start altijd op de eigen school (3.1). Extra mogelijkheden biedt de peergroep (3.2) en voor leerlingen die in het reguliere onderwijs onvoldoende bediend worden zijn er de Leonardogroepen (3.3).

3.1 Op de eigen school

De school heeft de leerlingen en hun specifieke ondersteuningsbehoeften in beeld en realiseert structurele interventies om aan deze ondersteuningsbehoeften tegemoet te komen:

- Compacten volgens methoden en/of DHH
- Verrijken
- Instructie verrijking inroosteren in weekprogramma
- Additioneel aanbod realiseren in termen van inhoud, maar ook in termen van cognitieve en metacognitieve vaardigheden, vakspecifiek of breder.

Verrijking vanuit peergroep toevoegen (zie 3.2)

Om ervoor te zorgen dat er transfer ontstaat vanuit de peergroep naar andere leersituaties, is het van belang dat de school aansluit door:

- Werktijd inroosteren voor verrijkingsopdrachten vanuit de peergroep
- Instructie- of begeleidingstijd inroosteren waarbij de leraar het kind begeleidt bij de schoolopdrachten van de peergroep
- In weektaak plannen
- ICT-toepassingen

De hoogbegaafdheidsspecialisten kunnen de scholen ondersteunen om de verbinding school-peergroep zo goed mogelijk te laten verlopen. De peergroep is geen losstaand onderdeel maar moet deel uitmaken van het onderwijsbeleid van de school voor deze specifieke groep leerlingen.

3.2 In de peergroepen

In de peergroepen krijgen leerlingen extra ondersteuning op hun cognitieve en metacognitieve vaardigheden en hebben ze de gelegenheid om met ontwikkelingsgelijken - peers - samen te leren en samen te werken. De peergroep voegt iets toe aan het aanbod op de school. De peergroep biedt een rijkere leeromgeving in termen van samen leren, zich erkend en herkend voelen in het eigen zijn,

ook met het oog op een positieve sociale en sociaal emotionele ontwikkeling. Peergroepen bieden de mogelijkheid om datgene te organiseren in de regio, dat een school zelfstandig niet kan (uit beleidsnotitie Stromenland).

Voor wie is de peergroep bedoeld

De peergroep richt zich op hoogbegaafde kinderen vanaf groep 4. Een toelatingscommissie beoordeelt toelating en plaatsing in de peergroep aan de hand van de volgende criteria:

- Gemeten IQ >130
- Onderwijsbehoeften sluiten aan bij aanbod peergroep (beschreven door de school)

Aanmelding voor de peergroep gaat op twee vaste momenten in het jaar. Informatie is te vinden op <https://sites.google.com/view/dolfijnpeergroep/home>.

Uitgangspunten van onderwijs aan HB-leerlingen in de peergroep

- Samen leren met ontwikkelingsgelijken
- De principes van:
 - leren leren (bijv. complexe opdrachten, taakaanpak, executieve functies)
 - leren leven (bijv. mindset)
 - leren denken (bijv. hogere orde denken, creativiteit, projecten)
- De grote 4 van verrijken:
 - Metacognitie
 - Complexiteit
 - Creativiteit
 - Intensiteit

Aanbod

- Werken met doelen
- Werken met grotere projecten, waaraan ook gewerkt wordt in de eigen groep
- Indien mogelijk thema's afstemmen met de deelnemende scholen

Transfer

- Werken met doelen
- Vaardigheden
- Leren met begrip/ inzicht
 - Kerndoelen vertalen naar verrijkingsdoelen
 - 21ste eeuwse vaardigheden
 - Taxonomie van Bloom (Hogere Orde Denken)
 - ACP denken (Sternberg)

Verbinding peergroep-reguliere groep

- Afstemmen projectthema's
- Coaching/ begeleiding
- Portfoliogesprekken:

Een keer per 4 weken heeft de peergroepbegeleider/ specialist HB tijd voor coaching en begeleiding op de scholen.

3.3 Onderwijs op Leonardo 2.0

De Leonardo-groepen die gevestigd zijn op basisschool de Regenboog in Cuijk geven fulltime hoogbegaafdheidsonderwijs aan hoogbegaafde leerlingen voor wie het reguliere onderwijs, inclusief de peergroep, onvoldoende is. Deze variant is uitgewerkt binnen de kaders van het samenwerkingsverband en geeft die specifieke groep hoogbegaafde leerlingen de extra ondersteuning die de eigen school onvoldoende kan bieden. De Regenboog Cuijk vervult met de Leonardogroepen een regionale functie, waar kinderen binnen en buiten het platform gebruik van kunnen maken.

Voor wie is de Leonardogroep bedoeld

De kinderen die voldoen aan de criteria kunnen worden aangemeld bij de toelatingscommissie (TLC). De TLC bepaalt of een leerling wordt toegelaten.

Bij de Leonardogroepen gaat het om leerlingen met de volgende kenmerken:

- kenmerken van hoogbegaafdheid (volgens de definitie van Joe Renzulli & Franz Mönks, Triadisch Interdependentiemodel)
- gemeten IQ >130
- onvoldoende uitdaging in het reguliere onderwijs (inclusief peergroep)
- een creatief denkvermogen
- gemotiveerd en gefascineerd door nieuwe leerstof
- wordt verwezen door de huidige basisschool (de verwijzende school geeft aan handelingsverlegen te zijn en geen passende omgeving te kunnen bieden)

De toelichting op het aannamebeleid is uitgewerkt in het volgende [document](#).

Regionale functie

De Leonardogroepen nemen leerlingen aan uit de regio. Daarvoor gelden de volgende regels:

- Leerlingen van Optimus-scholen en leerlingen die binnen Stroomland - platform Land van Cuijk (besturen IPO, SKOV en PCOB) vallen, kunnen twee keer per jaar instromen (na de zomervakantie en na de kerstvakantie)
- Leerlingen die van een ander schoolbestuur of samenwerkingsverband komen kunnen instromen in de periode na de zomervakantie en 1 oktober van dat schooljaar. Wanneer het schoolbestuur / samenwerkingsverband de (reguliere) bekostiging voor het eerste schooljaar op zich neemt kan van deze regel worden afgeweken.
- Er is een maximum van 45 leerlingen.
- Er wordt gewerkt met een wachtlijst indien er meer aanmeldingen zijn. Bij plaatsing wordt gekeken naar de zorgwaarde van de Leonardogroepen en het schoolbestuur waarvan de leerling afkomstig is (Optimus-leerlingen gaan voor).
- Leerlingen kunnen instromen vanaf groep 3. Er kunnen geen leerlingen instromen in groep 8 en alleen bij de start van groep 7.
- Uitzonderingen: Wanneer er sprake is van grensverkeer zoals met de fietsbrug tussen Cuijk en Mook kan plaatsing op de Leonardo worden overwogen. Hierbij dient voldaan te worden aan bovenstaande criteria (2 t/m 4). Voorafgaand aan aanmelding dient aan de financiële voorwaarden voldaan te zijn.
- Er is nooit sprake van bekostiging van een Leonardo-plaats door de ouders.

Uitgangspunten van het onderwijs in de Leonardogroepen

- Het versneld aanbieden van de basisvakken; compacten in rekenen, taal, spelling en begrijpend lezen.
- Het uitdagen van de leerling in extra vakken, zoals filosofie, Russisch, schaken, drama, programmeren, debatteren.
- Het actief werken aan vaardigheden, zoals creatief denken, oplossingsgericht werken, samenwerken, leren leren en presenteren.
- Het combineren van het leren op school met het leren thuis, buiten en tijdens excursies.
- Eigenaarschap van de leerling met het onderwijs dat wordt geboden. Een eigen mening, eigen zeggenschap en eigen inbreng is belangrijk.

Belangrijker dan kennisinhouden, zijn de competenties van de leerlingen: kennis, vaardigheden en attitudes om zelf kennis te kunnen verwerven, om te kunnen functioneren in de maatschappij, om te kunnen nadenken en een mening te vormen over hetgeen in de wereld gebeurt, enz.

De kern van het onderwijs aan deze kinderen bestaat uit de ontwikkeling van competenties, met als hoofdaccenten: 'leren leren', 'leren leven' en 'leren denken'.

De negen kerncompetenties zijn:

Leren (voor het) leven

1. Zelfvertrouwen, zelfkennis, zelfstandigheid
2. Samenwerkingsvermogen
3. Communicatievermogen

Leren leren

4. Doorzettingsvermogen
5. Leervermogen (strategieën)
6. Oefeninzicht en houding

Leren denken

7. Organisatievermogen
8. (Hogere) Denkvaardigheden
9. Reflectievermogen

Bovenstaande is uitgewerkt in het volgende [Document Leonardo 2.0](#).

Gespecialiseerde leerkrachten

Onderwijs geven aan hoogintelligente leerlingen is een vak apart. Daarom werken in de Leonardogroepen gespecialiseerde leraren. Het team van de Regenboog is gespitst op onderwijsvernieuwing. De ontwikkelingen in het vakgebied worden nauwlettend gevolgd, de school is een werkplaats waar deskundigheid wordt ontwikkeld in samenwerking met kennispartners. De leraren van de Leonardogroepen staan in nauw contact met de leraren van de peergroepen van Optimus.

Onderdeel van school

Voor hoogbegaafde leerlingen is het contact met 'peers' belangrijk. Samenwerken met gelijkgestemden, denken op eenzelfde manier, het zorgt voor een wereld aan mogelijkheden. Op de Regenboog integreren de Leonardoleerlingen met de leerlingen in het reguliere onderwijs. Om het contact met zoveel mogelijk verschillende kinderen te bevorderen, werken ze regelmatig samen met kinderen uit andere groepen.

Relatie met anderen

Het team van de Regenboog vindt intensieve contacten met ouders belangrijk. Daarnaast zijn er intensieve contacten met relevante partijen, zoals gemeenten en zorginstanties. En er is intensief overleg met het voortgezet onderwijs in de regio, zodat de leerlingen ook daar succesvol kunnen zijn.

4 Specialisten hoogbegaafdheid

De specialisten hoogbegaafdheid verzorgen het onderwijs in de peergroepen en de Leonardogroepen. Daarnaast houden zij de ontwikkelingen op het gebied van hoogbegaafdheid bij en zorgen voor kennisverspreiding en uitwisseling in de organisatie. De specialisten hoogbegaafdheid kunnen scholen adviseren en ondersteunen bij de ontwikkeling van HB-beleid. Daarnaast worden zij ingeschakeld om advies te geven over individuele leerlingen en hun ontwikkelingsbehoeften.

Wanneer er een onderzoek plaatsvindt, kan dit worden uitgevoerd door het TOP-team van Optimus. Specialisten kunnen op alle niveaus in de organisatie adviseren en begeleiden:

- Kindniveau:
 - Individuele gesprekken
 - Begeleiding vanuit de peergroep (transfer naar eigen groep)
- Groepsniveau:
 - Signaleren
 - Aanpassen leerstofaanbod
 - Coachen leerkracht
- Schoolniveau:
 - Beleid
 - Signaleren
 - Aanpassen leerstofaanbod
 - Coaching intern begeleider en directie
- Begeleidt en coacht:
 - Leerlingen
 - Leerkrachten
 - Intern begeleiders
 - Directie
- Begeleiding op:
 - Opdrachten peergroep
 - Verrijking algemeen
 - Vormgeven beleid

Binnen Optimus zijn drie personen die als HB-specialist de peergroepen verzorgen en de scholen begeleiden:

- Loes Boll- Manders
- Trudi Janssen
- Mirjam Wingens

De HB-specialisten hebben allemaal een relevante opleiding afgerond tot specialist Hoogbegaafdheid (specialisme zoals beschreven in het functiegebouw L11). De taken bestaan uit:

- Het begeleiden van de peergroepen, waaronder lesgevende taken
- Het voeren van portfoliogesprekken en kindgesprekken

- Verbinding blijven maken met de scholen/groepen door middel van nieuwsbrieven en schoolbezoeken
- Daarnaast begeleiden en coachen de HB-specialisten directeurs, intern begeleiders en leerkrachten in het maken van beleid rondom hoogbegaafdheid, collegiale consultatie, professionalisering van leerkrachten/ teams.

De specialisten van Optimus zijn ook betrokken bij het HB-beleid op het niveau van het samenwerkingsverband 30.06 en 25.07.

5 Relatie samenwerkingsverbanden

Samenwerkingsverband 30.06

In 30.06 is een Steunpunt Meer- en hoogbegaafdheid opgericht waar kennis beschikbaar is voor leraren. Er zijn vanuit het SWV factsheets en handboeken beschikbaar gesteld voor de basisondersteuning en de plusklassen. Deze factsheets sluiten aan bij het beleid van Optimus ten aanzien van de ondersteuning in de eigen school en de mogelijk extra uitbreiding naar de peergroepen.

De HB-specialisten van Optimus zijn betrokken bij de uitwerking en uitvoering van het HB-beleid van het SWV. Een van de HB-specialisten is ondersteuningsspecialist HB voor het SWV. Allen nemen deel aan intervisiebijeenkomsten en professionaliseringsactiviteiten, georganiseerd door het Steunpunt Meer- en Hoogbegaafdheid.

<https://www.swvpo3006.nl/steunpunten/steunpunt-meer-en-hoogbegaafdheid/>

Het samenwerkingsverband heeft mogelijkheden tot professionalisering aangeboden waar ook door Optimus-leraren gebruik van is gemaakt.

Samenwerkingsverband 25.07

De opzet binnen Optimus van een aanbod binnen de eigen groep/school dat zich uitbreidt naar peergroepen en de mogelijkheid om fulltime hoogbegaafdheidsonderwijs te volgen in de Leonardogroepen staat model voor het beleid van het samenwerkingsverband 25.07. De werkwijze die in de Dolfijngroepen (peergroepen) is ontstaan en wordt doorontwikkeld, is binnen het samenwerkingsverband de leidraad. De peergroepbegeleiders worden inhoudelijk gecoacht door Jan van Nuland.